

Юридичні науки

УДК 343.8

Висоцька Христина Олегівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Высоцкая Христина Олеговна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Visotska Christina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Степанюк Анатолій Хомич

доктор юридичних наук,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**НОВИЙ ЕТАП ВЗАЄМОДІЇ МІЖ УСТАНОВАМИ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ ТА РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: ЗАКОНОДАВЧІ
ТА ПРАКТИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ**

**НОВЫЙ ЭТАП ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЖДУ УЧРЕЖДЕНИЯМИ
ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ И РЕЛИГИОЗНЫМИ
ОРГАНИЗАЦИЯМИ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ
РЕЗУЛЬТАТЫ**

**A NEW STAGE OF INTERACTION BETWEEN PENAL
INSTITUTIONS AND RELIGIOUS ORGANIZATIONS: LEGISLATIVE
AND PRACTICAL RESULTS**

Анотація. Досліджено причини, які зумовлюють необхідність взаємодії між установами виконання покарань та релігійними організаціями. Встановлено законодавчу базу, основні цілі та завдання діяльності суб'єктів у досліджуваній сфері. Проаналізовано особливості впливу релігії на свідомість засуджених.

Ключові слова: виправлення і ресоціалізація засуджених, свідомість засуджених, законодавчі новели.

Аннотация. Исследовано причины, обуславливающие необходимость взаимодействия между учреждениями исполнения наказаний и религиозными организациями. Установлено законодательную базу, основные цели и задачи деятельности субъектов в исследуемой сфере. Проанализированы особенности влияния религии на сознание осужденных.

Ключевые слова: исправление и ресоциализация осужденных, сознание осужденных, законодательные новеллы.

Summary. The reasons that determine the necessity of interaction between penal institutions and religious organizations are investigated. The legal base, the main goals and tasks of the subjects in the investigated sphere are established. The peculiarities of the influence of religion on the consciousness of the convicts are analyzed.

Keywords: correction and resocialization of convicts, consciousness of convicts, legislative novelties.

Станом на 01 березня 2019 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, які розташовані на території, що контролюється українською владою, тримається усього 54 677 особи [4]. Цей показник не є досить значним, адже за останніми показниками Державної служби статистики України, загальна кількість населення держави становить

42 216 766 особи, але порівняно високим з аналогічними показниками в інших країнах [14].

Відповідно до ст.1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК України): «Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими». У ч.3 ст.6 КВК України визначені основні засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, одним з яких є соціально-виховна робота, яка має низку напрямків [7]. Згідно з ч.1 ст.124 КВК України, одним з основних напрямків соціально-виховної роботи є моральне виховання, крізь призму якого можна здійснювати взаємодію із релігійними організаціями, оскільки іноді без участі останніх досягнення мети, свідомого відновлення засудженого у соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя у суспільстві іноді є надто складним [1, с. 155].

Питання впливу релігійних конфесій на виправлення засуджених у кримінально-виконавчих установах досліджували багато науковців, а саме: О. М. Бандурка, О. М. Джужа, І. М. Копотун, О. Г. Колб, О. М. Літвінов, С. Д. Максименко, Г. Д. Радов, А. В. Савченко, В.В. Черней [2, с. 95].

Дана сфера взаємодії органів державної влади та релігії не втрачає й сьогодні своєї актуальності. Наразі в Україні високий рівень рецидиву, тому можна зробити висновок, що працівникам установ виконання покарань не завжди вдається позитивно вплинути на свідомість засуджених. Існуючі результати стимулюють до розробки нових правових концепцій та практичних механізмів вдосконалення регулювання цього

кола суспільних відносин. Між церквою та державою стосовно людини завжди існували й існують перехресні інтереси, що не може залишитися поза увагою, тому ідеальною моделлю їх взаємодії буде необхідний баланс між цими суб'єктами. Що у свою чергу зумовлює дослідження даного питання, з метою встановлення зазначеного балансу [8, с. 222].

На підставі аналізу практики виконання кримінальних покарань, зробленого М. І. Жолтані, можна зробити висновок, що значна частина засуджених залишає місця позбавлення волі, ставши «озлобленими і шкідливими» для суспільства, а в деяких випадках ще гіршими, ніж на момент початку відбування покарання. Що стимулює необхідність оцінки застосованих до них засобів впливу на відповідність критерію гуманності соціального підходу в процесі досягнення виправлення особи [3].

Структура виховного процесу засуджених складається з трьох основних компонентів: виховної роботи, яка полягає у впливі на духовний і фізичний розвиток засуджених, корекції їх поведінки з метою досягнення позитивних змін особистості; соціальної роботи, тобто надання засудженим допомоги у розв'язанні соціальних проблем, сприяння відновленню й розвитку соціально-корисних зв'язків та реінтеграції їх у суспільство; психологічної роботи, через надання засудженим психологічної допомоги, зниження психотравмуючого впливу умов позбавлення волі на особистість [3].

У кожному з цих компонентів можна і потрібно використовувати потенціал релігійного впливу на свідомість засудженого. Адже релігійний аспект реалізації зазначених цілей здійснюється з єдиною метою – надання духовно-моральної освіти засудженим, котрі відбувають покарання в місцях позбавлення волі; закріплення імперативів правопорядку й принципу законності; виправлення осіб, що порушили Закон Божий і, як наслідок, людський [15, с. 140].

Доцільно звернутися до результатів анкетування, яке було проведене в рамках дослідження за фундаментальною темою «Теоретичні і прикладні питання реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» фахівцями НДІ ВПЗ НАПрН України. Учасниками даного соціального опитування були 500 осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях Харківської області. Серед осіб, охоплених анкетуванням, 69% – православні, 16% – християни-баптисти, 2% – католики, ще 2% – мусульмани, 1% – свідки Ієгови, 10% – атеїсти [8, с. 221].

Дане дослідження також показало, що такі особи характеризуються низьким рівнем релігійності. Як впливає з відповідей на запитання «Якщо б Ви були віруючою людиною, то ніколи не вчинили злочину?», то «Так» відповіли 31%, «Ні» – 43%, «Скоріше так, ніж ні» – 6%, «Скоріше ні, ніж так» – 2%, «Завагалися відповісти» 16% і лише 1% відповіли, що людині природно вчинювати злочини [8, с. 221].

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що, важливою умовою релігійного виховання засуджених до позбавлення волі є зміна їх ціннісних орієнтацій у світогляді людини. А враховуючи те, що на сьогодні найбільш ефективний вплив на засуджених здійснюють саме релігійні організації, оскільки духовні особи є знавцями людської душі, вони можуть знайти підхід до кожної людини, надати реальну допомогу тому, хто порушив закон, хто встав на шлях злочинності, хто заплутався в собі й самостійно не зможе вирішити свої проблеми [13, с. 273].

Досить влучною і справедливою у контексті зазначеного вище є думка Т. Є. Севастьянної, яка стверджує, що самовизначення людини пов'язане не лише з релігією, віросповіданням, а й формуванням у неї нормального розумного мислення, свідомості та моральності, тобто у людини розвивається логічна оцінка добра і зла, що може свідчити про правосвідомість особистості [12, с. 17].

Внаслідок позитивної динаміки взаємодії двох сфер – відбування покарання та релігійні конфесії, почалися активні зміни у вітчизняному законодавстві. Ключовою нормою в цьому питанні є ст. 35 Конституції України, яка регламентує право кожного на свободу світогляду і віросповідання. Розвиток зазначеного положення висвітлений у ст. 128 КВК України, яка передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, яка підлягає обмеженням передбаченим КВК України і, які є необхідними для забезпечення ізоляції та громадської безпеки [7].

Першим кроком на шляху до розширення законодавчої бази було внесення змін до КВК України, які полягали у доповненні його ст.128¹, яка впровадила душпастирську опіку засуджених. Сутністю якої є діяльність в установах виконання покарань священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб засуджених, їх духовне виховання [7]. Для координації заходів душпастирської опіки засуджених Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, створило дорадчий орган – Душпастирську раду з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України (далі – Душпастирська рада). Вона є постійно діючим представницьким міжконфесійним дорадчим органом при Міністерстві юстиції України, що працює на громадських засадах. Душпастирська рада утворюється з офіційних представників релігійних центрів і управлінь, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, для координації душпастирської опіки засуджених, осіб, узятих під варту, в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України та персоналу цих органів та установ. Тобто склад даного органу

підтверджує ті засади, які визначені в Положенні, на підставі якого він діє, а саме: рівність і толерантне ставлення, повага до внутрішніх настанов і традицій усіх, діючих в рамках Конституцій України, релігійних організацій і незалежність від органів державної влади України, політичних партій, інших громадських формувань та їх керівних органів. Крім того і сама діяльність Душпастирської ради зорієнтована на виконання основного завдання, яке і розвиває зазначені принципи. Тобто вона націлює на плекання толерантних доброзичливих відносин, взаємної поваги між віруючими різних церков (релігійних організацій), профілактика та усунення причин можливих міжконфесійних протиріч, розвиток міжконфесійної співпраці у питаннях душпастирської опіки в органах і установах. Регламентація зазначених положення мінімізує можливість формування монополії однієї релігійної конфесії у цій сфері [9].

Ще одним із напрямків функціонування Душпастирської ради є обговорення актуальних питань та підготовка взаємоузгоджених пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів з питань гуманізації, реалізації громадянами права на свободу совісті, реформування пенітенціарної системи. Вже існує вдалий досвід реалізації зазначеного повноваження, адже за результатами засідання Душпастирської ради при Державній кримінально-виконавчій службі України представники церков ухвалили Кодекс етики в'язничного капелана. Відповідно до якого в'язничний священник (капелан) повинен узгоджувати час свого духовного служіння з розпорядком установ виконання покарань, що і відображає один із сегментів запровадження необхідного балансу взаємодії [5].

Сьогодні можна відзначити продуктивну діяльність Душпастирської ради із реалізації функції, відновлення (будівництва, реконструкції) культових будівель та інших приміщень для богослужінь та релігійних зібрань при органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах

Державної кримінально-виконавчої служби України та організації їх діяльності [9]. В зазначених установах функціонують храми та каплиці, а у разі неможливості їх створення існує альтернатива - облаштування відповідною символікою та релігійними атрибутами молитовних кімнат. Крім того, відповідно до п.8 Розділу XX Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань у разі відсутності окремих приміщень для віруючих декількох релігійних конфесій обряди проводяться в одному приміщенні за графіком [11]. Однак слід зазначити, що питанням утворення, без виключення у всіх установах окремих церковних будівель, на належному рівні, опікується органи державної влади, а не релігійні організації самостійно. Результати плідної праці обох суб'єктів є помітними, адже близько трьох тисяч священнослужителів і волонтерів різних церков і релігійних організацій регулярно відвідують установи виконання покарань та місця попереднього ув'язнення [1, с. 158].

Особливе становище, в якому перебувають засуджені, здійснює духовно-моральний вплив на людину, ще більше загострюється це явище в умовах ізоляції в місцях позбавлення волі. Саме тому, результати активної діяльності зазначених суб'єктів є значним досягненням, оскільки в цьому випадку держава сприяє виконанню церквою важливої функції соціального служіння та реалізації накопиченого досвіду. Реалізація церковних поглядів та правил в колоніях може уберегти окремих підоблікових елементів (схильних до суїциду, відштовхнутих колективом) від необдуманих та безповоротних наслідків. Адже ці питання охоплюються психотерапевтичною, компенсаторною функцією релігії – її здатність втішати, пом'якшувати стресовий стан, бути моральним стимулом каяття [1, с. 160].

Крім того, поряд із створенням нових органів, Міністерство юстиції України в 2016 році впровадило програму диференційованого впливу на засуджених «Духовне відродження». Участь засуджених у реалізації якої є

складовою частиною процесу їх виправлення та ресоціалізації, становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам. Робота щодо реалізації зазначеної програми проводиться соціально-психологічною службою установи виконання покарань у взаємодії з іншими структурними підрозділами установи із залученням релігійних та благодійних організацій тощо. Основними завданнями «Духовного відродження» є підвищення значення духовних традицій і релігійної культури в морально-етичному вихованні засуджених; запобігання морально-психологічній деформації, пов'язаній з позбавленням волі [10]. Що дозволяє зробити висновок про єдність мети діяльності різних суб'єктів при здійсненні виховного процесу засуджених.

Таким чином, щоб реалізувати завдання кримінально-виконавчого законодавства України, потрібно комплексно підходити до вирішення існуючих проблем. Саме тому не можна недооцінювати релігійну складову виховного процесу засуджених, яка здатна, шляхом застосування власних форм і засобів впливу, змінити свідомість осіб і зорієнтувати на нову модель поведінки. Але це можливо лише у випадку продовження розширення вже існуючої законодавчої бази, що стимулює законодавця до розробки нових положень, які б регулювали досліджувані питання.

Література

1. Василенко К. І. Інтегрований вплив соціально-виховної роботи із засудженими на розвиток діяльності інституцій громадського суспільства та самодіяльних організацій засуджених у виправних колоніях / К. І. Василенко [Електронний ресурс]: Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – 2015. – № 12. – С. 154–163.

2. Жолтані М. І. Вплив релігійних конфесій на виправлення засуджених у кримінально-виконавчій установі / М. І. Жолтані // *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юрид. науки.* – Херсон, 2017. – Вип. 5/2. – С. 95-97.
3. Жолтані М. І. Релігійний вплив на засуджених при відбуванні кримінального покарання // *Актуальна юриспруденція : юрид. наук.-практ. Інтернет конф. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1672%3A09101717&catid=195%3A5102017&Itemid=241&lang=ru
4. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kvs.gov.ua/harakteristika/01.03.2019.pdf>
5. Кодекс етики в'язничного капелана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://prison-pastoral.blogspot.com/2018/02/blog-post_13.html
6. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
7. Кримінально-виконавчий кодекс України / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
8. Опанасенков О. І. Релігійне виховання засуджених як складова виховного впливу / О. І. Опанасенков // *Питання боротьби зі злочинністю.* - 2014. - Вип. 28. - С. 218-224.
9. Положення про Душпастирську раду з питань релігійної опіки у пенітенціарній системі України від 05.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1828%3A1&catid=63%3Ava&Itemid=86&lang=uk

10. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження» від 17.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-16>
11. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань від 28.08.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18>
12. Севастьянова Т. Є. Релігія як ціннісна орієнтація у формуванні структури особистості / Т. Є. Севастьянова // Держава і регіони. Серія Право. – 2010. – № 2. – С. 15-20.
13. Хлистова Н. Б. Стимулювання суспільно корисної мотивації релігійними та громадськими організаціями в контексті соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі / Н. Б. Хлистова // Боротьба зі злочинністю та права людини : зб. наук. ст. за ред. М. П. Орзіха, В. М. Дрьоміна. – О. : Фенікс, 2006. – 312 с.
14. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2018 року Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_chnn-2018pdf.pdf
15. Шкута О. О. Релігія як засіб виправлення засуджених до позбавлення волі: ретроспективний аналіз / О. О. Шкута // Право і суспільство. - 2014. - № 6.2. - С. 137-141.